

VAIKŲ SMURTO MOKYKLOJE PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS (VAIKŲ PATIRTIES REPREZENTACIJOS)

Aida Plaušinitienė, Erika Masiliauskienė
Šiaulių universitetas

Įvadas

Šiuolaikinės visuomenės sociokultūrinio gyvenimo pokyčiai, vykstantys tiek užsienio šalyse, tiek ir Lietuvoje, paskatino *įvairių socialinių grupių asmenų smurtinio elgesio protrūkį, o dėl to smurto apraiškos jų sąmonėje įsitvirtina kaip kasdienis reiškinys*. Tai lėmė kovos prieš smurtą šeimose (vaikus, moteris, vyrus) suaktyvėjimą, pradėta kalbėti apie fizinį, psichologinį ir ypač atvirai apie seksualinį smurtą bei jo prevenciją. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje smurto prieš vaikus problema tapo ir Lietuvos mokslininkų tyrimų objektu. Išsamiai analizuotos smurtinio ir agresyvaus elgesio teorijos (Suslavičius, 1995; Valickas, 1997; Бэрн, Ричардсон, 2000 ir kt.) bei formos (Blažys, 1999; Suslavičius, 1995; Žukauskienė, Ignatavičienė, 1999 ir kt.), žiniasklaidos, šeimos, bendraamžių ir mokyklos įtaka vaikų ir paauglių agresijai (Žukauskienė, 1997; Valickas, 1997), šeimos auklėjimo tradicijos šeimoje (Blažys, 1999; Kairienė, 2002; Kurienė, Pivorienė, 2000; Uzdila, 2001 ir kt.). Atlikti tyrimai įrodo smurtinio elgesio žalą vaiko sąmonei, jo socializacijai, savęs ir aplinkos vertinimui. *Vaikystėje patirtas ar paties vaiko panaudotas smurtas*, pasak V. Šikaitės (1998), *ilgainiui tampa jo elgesio įpročiu, jo garbės ir žmogiškųjų santykių reguliatoriumi*.

Pagausėjęs smurtinių atvejų skaičius prieš vieną socialiai jautriausių visuomenės grupių – vaikus suponuoja būtinybę analizuoti vaikų **smurto priežastis ir pasekmes**, kreipiant dėmesį į *vaiko statuso kaitą šiuolaikinėje visuomenėje*. Tokia kaita susijusi su suaugusiųjų ir vaikų kultūrų dialogo sklaida, vaikus suvokiant kaip specifinę socialinę grupę, turinčią atitinkamą sociokultūrinį statusą (Aries, 1973; Šliogeris, 1994; Bourdieu, Passeron, 1997 ir kt.). Be to, per pastarąjį dešimtmetį iš esmės kito ir valstybės požiūris – *vaikas tapo teisės subjektu*. Tačiau teisinės bazės sukūrimas neužtikrina realios vaiko apsaugos nuo galimos prievartos (Blažys, 1999). Čia svarbus pagarbos gyvybei principas, o teisinės reformos, pasak B. Kairienės (2002), turi būti lydimos visuomenės mentaliteto kaitos. Lygiagrečiai su priimtais ir vykdomais teisiniais aktais svarbu organizuoti sistemingą visuomenės švietimą, kryptingą auklėjamąjį darbą ugdymo institucijose bei pedagoginį tėvų ir vaikų mokymą(-si), kaip elgtis tikėtino smurto situacijose.

Temos aktualumas. Vaikų smurto mokykloje problemai spręsti reikalinga kompleksinė, koordinuota įvairių tarnybų veikla, kuri būtų orientuota į smurto prevenciją ir pagalbos nukentėjusiems vaikams teikimą. Šiame kontekste svarbus vaidmuo tenka valstybei ir visuomenei, nes privaloma ne tik įsipareigoti, bet ir vykdyti, aktyviai įgyvendinti konkrečias programas, įtraukiant kuo platesnį visuomenės ratą: tėvus, politikus, valstybines įstaigas, nevyriausybinės organizacijas, ugdant vaikų, pedagogų, tėvų ir visos mokyklos bendruomenės supratimą apie vaikų psichosocialinę raidą, destruktivią smurto įtaką jų savivertės formavimuisi.

Mokykloje turi būti sudarytos smurto prevencijos ir kontrolės programos, į kurių vykdymą būtų įtraukiama visa mokyklos bendruomenė: pedagogai, mokyklos administracija, psichologas, socialinis darbuotojas, tėvai bei patys vaikai. Tokiu būdu mokykla, kaip ugdymo institucija, kurtų *saugią aplinką* ją lankantiems vaikams, užtikrindama, kad kiekvienas jų, nepaisant socialinio statuso, materialinės padėties ar kitų veiksnių, išskiriančių jį iš bendraamžių, yra vertingas, nusipelnantis pagarbos, turintis teisę mokytis, teisę į orumą ir neliečiamybę, *teisę jaustis saugiam*.

Tačiau reikia akcentuoti, kad į mokyklose paplitusį smurtą dažnai įprasta žiūrėti kaip į reiškinį, kuris nereikalauja ypatingo dėmesio, kai tuo tarpu užsienio šalių, kurios jau keletą dešimtmečių daug dėmesio ir lėšų skiria šiai problemai, patirtis rodo, jog suformavus tinkamą mokyklos saugumo politiką, organizuojant komandinį darbą kovai su smurtu mokykloje, galima pasiekti labai efektyvių rezultatų (Rigby, 2000; Magomedovas, Kasperavičiūtė, Karmaza, 2004). Tokiu būdu prasmingu faktoriumi tampa mokyklos bendruomenės, ir ypač pačių vaikų, įtraukimas į mokyklos saugumo politikos formavimą. *Šiuo aspektu svarbu išsiaiškinti kaip vaikai suvokia mokyklos gyvenimo situaciją apskritai, kaip reprezentuoja smurtavimą mokykloje, ar yra pasirengę dalyvauti jo prevencijoje*. Visa tai sąlygoja **tyrimo problemą**, išreikštą probleminiu klausimu – *Kokios yra vaikų smurto mokykloje patirties reprezentacijos (priežasčių ir pasekmių raiška)?*

Objektas – vaikų smurto mokykloje priežastys ir pasekmės.

Tikslas – ištirti vaikų smurto mokykloje priežasčių ir pasekmių reprezentacijas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo metodologinės koncepcijos

Vaikų smurto mokykloje priežasčių ir pasekmių tyrimas remiasi šiomis esminėmis koncepcijomis ir požiūriais:

- *Socialinio konstruktivizmo teorija* (Reich, 1996; Berger, Luckman, 1999). Vaikas suvokiamas kaip konstruojantis savo individualų supratimą apie pasaulį. Konstravimas vyksta vaikui patiriant, vertinant ir interpretuojant aplinką bei turimą patirtį siejant su ankstesne. Socialinio konstruktivizmo teorija taip pat leidžia pažinti, kaip vaikas suvokia aplinkos reiškinius ir kaip juos struktūruoja. Esminis pažinimo principas – žinių konstravimas (idealiu ir materialiuoju būdais), kuris reiškia vaiko pažintinę, bandymais ir eksperimentais grįstą veiklą.
- *Kognityvinė teorija* (Kohlberg, 1984) leidžia pabrėžti vaiko aktyvaus mąstymo reikšmę tolesniems jo veiksams smurtinio elgesio situacijoje, nes mąstydamas vaikas priima savąjį pasaulį, save patį bei atitinkamai kuria naujus elgesio būdus. Be to, gyvenimo įvykiai ir turima vaiko patirtis interpretuojami pagal savitą sistemą. Todėl objektyvi aplinka elgesiui yra ne taip svarbi, kaip tos aplinkos suvokimas bei jos įvertinimas.
- Vaiko gyvenimas socialinėje grupėje grindžiamas *simboliniu interakcionizmu* (Giddens, 2005), kurio kontekste galima identifikuoti vaikų kuriamus socialinius modelius ir stebėti elgesio kaitą smurtinio elgesio situacijose.
- *Socialinio išmokymo teorija* (Bandura, 1997) leidžia suvokti, kaip vaikas naujų žinių ir įgūdžių modelių gali išmokti stebėdamas ir girdėdamas kitų kalbinės veiklos pavyzdžius.

Tyrimo organizavimas

Siekta nepažeisti socialinių tyrimų etikos.

Kiekybinio tyrimo imties tūrio sudarymą lėmė atsitiktinės atrankos principas. Kiekybinio tyrimo pagrindą sudarė anketinė vaikų („Vaikų smurtas mokykloje“) apklausa. Ja siekta reprezentuoti vaikų požiūrį į smurtą mokykloje, identifikuojant smurto priežasčių ir pasekmių raišką. Kiekybinio tyrimo imties populiaciją sudarė vaikai (12–17 metų), besimokantys trijų miestų (Šiaulių, Joniškio, Kaišiadorių) bendrojo lavinimo mokyklose. Tėvams išdalyta 250 anketų. Iš jų gražinta 244 (grįžtamumo kvota – 97,6%), statistškai apdorota 216 (86,4% nuo išdailintų skaičiaus arba 88,5% nuo gražintų skaičiaus).

Kiekybinės duomenų analizės modelis

Tiesioginių reikšmingų faktorių paieškai naudotas *faktorinės analizės* metodas, kuris tyrime leidžia kondensuoti informaciją, sumažinant pirminių požymių skaičių (pagal koreliacinių ryšių stiprumą kintamieji suvedami į mažesni skaičių nepriklausomų kintamųjų dydžių – faktorių) bei rasti latentinius (paslėptus) kintamųjų ryšius. Sprendžiant, kiek stebėjimo koreliacijų (kovariacijų) matrica tinkama faktorinei analizei, buvo taikomas *Kaizerio-Mejerio-Olkinio* (KMO) koeficientas. Ypatingas dėmesys kreipiamas į faktoriaus aprašomąją galią (sklaidą), kuri rodo, kokią procentinę dalį visumos paaiškina tiriamasis objektas. Jeigu faktorius paaiškina ne mažiau kaip 10% sklaidos, vadinasi, jis yra interpretuotinas (Čekanavičius, Murauskas, 2002). *Koreliacinė analizė* naudota tiesiniam statistinio ryšio stiprumui tarp požymių nustatyti.

Statistinių tyrimo duomenų kiekybinė analizė atlikta SPSS 13.0 kompiuterine programa.

Vaikų smurto mokykloje tyrimo teorinės priegigos

Vaikų smurto mokykloje tyrimo teorinės priegigos grindžiamos smurto sąvokos apibrėžtimi ir vaikų smurto bendrųjų priežasčių ir pasekmių identifikavimu.

Smurto sąvokos apibrėžtis šiandien vis dar plėtojama dėl visuomenėje vykstančių pokyčių, kurie liudija, kad visuomenė tampa *jautresnė skirtingoms prievartos apraiškoms* (Justickis, 2001). Todėl minėta sąvoka vartojama įvairiomis prasmėmis ir apima skirtingus poelgius, kuriuos galima diferencijuoti pagal *objektą, formą* bei *motyvaciją*. Be to, mokslinėje literatūroje lygiagrečiai vartojamos *prievartos, agresijos* ir *žiaurumo* sąvokos (Меньшикова, 1993; Dereškevičius, Rimkevičius, Targamadžė, 2000; Blažys, 2001; Leliūgienė, 2002 ir kt.). Pastarosios nusakoma reiškinys, kurie smurtinio elgesio scenarijuose tampa tokio elgesio dalimi.

Mokslinėje literatūroje smurtas dažniausiai apibrėžiamas kaip *jėgos panaudojimas, siekiant ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti, suteikti fizinės ar emocinės kančios*. Dažna tokio elgesio pasekmė – *prievartinis asmens laisvės suvaržymas, stipriai veikiant normalią egzistenciją* (Blažys, 2001). *Smurtą prieš vaikus* mokslininkai (Kurienė, Pivorienė, 2000; Макарова, 2002 ir kt.) apibūdina kaip vaiką žalojantį elgesį, kai patiriama fizinė, emocinė, seksualinė ar ekonominė žala, atsirandanti dėl kito asmens netinkamo elgesio, pagrindinių vaiko poreikių netenkinimo, jėgos vartojimo prieš vaiką. Toks kitų asmenų elgesys su vaiku gali sukelti žymių fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimų, žlugdyti nor-

malų asmenybės vystymąsi. Tuo tarpu smurtą atitinkamoje institucijoje, t. y. *mokykloje*, mokslininkai (Зиновьева, Михайлова, 2003) sieja su institucinių santykių – *tarp mokinių ir mokytojų, ar mokinių tarpusavyje* – plotme ir tai identifikuoja kaip vieną iš smurto rūšių.

Smurtiniam elgesiui prieš vaikus įtakos turi kintamųjų, tokių kaip *socioeducacinių, psichologinių* bei *psichiatrinių*, sąveika (Sutton, 1999; Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2001 ir kt.), kuri lemia *ilgalaikės ir situacines priežastis*. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad smurto prieš vaikus tyrinėjimuose labai aktualu išsiaiškinti *situacijos modelį*, t. y. aukos ir agresoriaus santykį, situacijos raidos ypatumus, išėitines situacijos pozicijas. Be to, svarbu žinoti kaip vaikai suvokia savo vaidmenį, galimus problemos sprendimo būdus, gresiančio smurto atvejus bei grėsmes iš galimo agresoriaus.

Ilgalaikių ir situacinių priežasčių kontekste reikšmingas „*smurto ciklas*“, kaip viena elgesio priežasčių, kuria, pasak C. Sutton (1999), lemia *smurtinio elgesio perdavimas iš kartos į kartą, jo išmokstant*. Viena dažniausiai išmokstamų tokio elgesio formų yra *fizinės bausmės*, kurios suaugusiesiems tampa vieninteliu būdu kontroliuoti vaiką. Tokį suaugusiųjų elgesį dažniausiai lemia situacinis stresas, kurio paveikti jie, nors ir neturėdami tvirtų nuostatų dėl smurtinio elgesio, kaip auklėjimo priemonės, taikymo vaikui efektyvumo, dažnai pasiduoda impulsui vartoti smurtą prieš vaiką, siekdami sustabdyti destruktivų jo elgesį ar pasiekti kitų tikslų. Taigi, šiame kontekste veikia trys esminiai faktoriai: *nuostatos, emocinė motyvacija* bei *situacinis stresas*.

Smurtinį elgesį lemia ir *vaikystėje patirta fizinė, psichologinė bei seksualinė prievarta*, kuri sukelia moralinių-psichologinių traumų bei formuoja įvairaus pobūdžio ir laipsnio elgesio nukrypimus (negatyvizmą, protesto akcijas, piktumą, kerštingumą, pasireiškiantį priešinimusi, kenkimu, smurto perkėlimu prieš silpnesnius, žiaurumu, netgi sadizmu). Be to, vaikystėje patirta prievarta dažnai yra susijusi su smurtavimu vaikui artimoje socialinėje aplinkoje, t. y. *šeimoje* bei *mokykloje* (Chapman, Campbell, 2001), kai smurtas patiriamas iš tėvų, kitų šeimos narių, giminaičių, pedagogų, klasės draugų (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2001). Suaugusieji šeimos nariai, kurie vaikystėje buvo smurto aukos, vėliau ir patys elgiasi taip pat su savo vaikais, nes prievartos vaizdiniai išlieka pasąmonėje visą gyvenimą ir, atsidūrus kritinėje situacijoje, pasireiškia agresyviais jausmais (Бэрн, Ричардсон, 2000; Rumpf, 2004).

Smurtinį vaikų elgesį taip pat lemia *menkas savęs vertinimas* ir *siekis asocialiu elgesiu eliminuoti menkavertiškumo jausmą bei atstatyti ar dar labiau pakelti savo statusą socialinėje terpėje*. Toks el-

gesys stimuliuoja siekį įtvirtinti save kitus žeminant, mušant, akcentuojant jų trūkumus, nekompetenciją ir pan. (Margolin, 2000).

Smurtavimas mokykloje taip pat dažnai susijęs su *vaiko socialine padėtimi grupėje* (Povilaitis, 2006), t. y. vaiko nebuvimas grupės dalimi ar išskirtinis statusas joje (turingumas, mokytojo numylėtinis ir kt.), jo išoriniai ypatumai (išvaizda, apsirengimas ir kt.), akademiniai ar socialiniai trūkumai, siekis lyderiauti. Tokia vaiko socialinė padėtis liudija, kad vaikas išgyvena frustracijas, o jų nekompensuojant didėja agresyvumas ir polinkis į smurtinius veiksmus (Rumpf, 2004). Taip pat svarbu akcentuoti, kad smurtaujantys vaikai dažnai *neturi reikiamų socialinių įgūdžių*, kurie jiems leistų kitokiu būdu išreikšti save ar įsitvirtinti bendraamžių grupėje (Miškinis, 2003).

Smurtinį vaikų elgesį gali lemti ir kitos priežastys, t. y. pernelyg *didelis informacijos srautas, emocijų pervargimas, pernelyg ilgas ir intensyvus bendravimas su bendraamžiais, smurtiniai kompiuteriniai žaidimai* ir pan. (Rumpf, 2004).

N. O. Zinovjeva, N. F. Michailova (Зиновьева, Михайлова, 2003) teigia, kad smurtas, taikomas prieš vaikus, savo pasekmėmis priklauso pačiai sunkiausiai psichologinei traumai. Mokslininkai (Sakalauskas, 1999; Margolin, 2000; Sruoga, Jakubkaitė, 2001; Rupšienė, 2001 ir kt.) dažniausiai įvardija tokias *patirto smurto pasekmes*:

- Sutrikęs prisitaikymas, kuriam būdingas kraštutinis ir amžiui nebūdingas piktnaudžiavimas alkoholiu, blogas elgesys mokykloje, jausmų nesuvalkymas, valgymo sutrikimai.
- Elgesio problemos, pasireiškiančios bėgimu iš namų, vagystėmis, piktnaudžiavimu kvaišalais bei pamokų praleidinėjimu.
- Bejėgiškumas, kurį atspindi mintys apie savižudybę ar žmogžudystę, nuolatiniai konfliktai su artimaisiais, sunkumų, problemų neigimas.
- Nerimas, pasireiškiantis pasitikėjimo stoka, išsiblaškimu, menku savo tapatumo suvokimu bei nesėkmėmis moksle.

Empirinio tyrimo rezultatai

Vaikų smurto mokykloje priežasčių ir pasekmių raiškos tendencijos neretai atsiskleidžia per jų patiriamą saugumo mokykloje parametą, vaiko turimą socialinį ryšių tinklą, jų teisių bei pareigų žinojimą ir praktinį įgyvendinamumą. Šiame straipsnyje analizuojami tyrimo rezultatai, kurie rodo *vaikų patirties reprezentacijas apie bendruosius smurtą mokykloje lemiančius veiksnus, priežastis bei pasekmes*.

Vaikų smurtą mokykloje lemiantys veiksniai. Siekiant išsiaiškinti vaikų smurtą mokykloje lemiančius veiksnus, tyrime dalyvavę vaikai turėjo

juos ne tik identifikuoti, bet ir nurodyti atitinkamo veiksnio raiškos dažnumą. Vaikų smurto mokykloje veiksniai buvo išreikšti šiais, juos detalizuojančiais, **požymiais**: „Vaikystėje patirtas smurtas“, „Patirtas pažeminimas, skriauda ar prievarta“, „Buvimas smurto liudininku“, „Nesutarimas su tėvais“, „Žemas savęs vertinimas“, „Reikalavimas dėmesio ir pagarbos“, „Siekimas lyderiauti“, „Nevieningi mokytojų vertinimai (mylimi ir nemylimi mokiniai)“, „Daugybė nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę“, „Dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, netaikomi mokytojams“, „Menkas vaikų dalyvavimas, priimant sprendimus“.

Atlikta išvardytų požymių koreliacinė analizė leido išskirti dvejopą (vidutinį ir silpną) statistinio ryšio tarp požymių stiprumą. **Vidutinis ryšys** nustatytas tarp tokių požymių: „Vaikystėje patirtas smurtas“ ir „Patirtas pažeminimas, skriauda ar prievarta“ (0,499); „Žemas savęs vertinimas“ ir „Daugybė nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę“ (0,457); „Reikalavimas dėmesio ir pagarbos“ ir „Siekimas lyderiauti“ (0,502); „Daugybė nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę“ ir „Dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, netaikomi mokytojams“ (0,534); „Dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, netaikomi mokytojams“ ir „Menkas vaikų dalyvavimas priimant sprendimus“ (0,588). **Silpnas**

ryšys (arba jo nėra) nustatytas tarp šių požymių: „Buvimas smurto liudininku“ ir „Vaikystėje patirtas smurtas“ (0,060); „Daugybė nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę“ ir „Nesutarimai su tėvais“ (0,066); „Dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, netaikomi mokytojams“ ir „Siekimas lyderiauti“ (0,017); „Nevieningi mokytojų vertinimai (mylimi ir nemylimi mokiniai)“ ir „Siekimas lyderiauti“ (-0,012).

Koreliacinės analizės rezultatai liudija, kad vaikų smurto mokykloje raiškai didelės įtakos turi ne tik vaikystėje patirtas smurtas, paniekinimas, skriauda ar prievarta, žemas savęs vertinimas ar siekis lyderiauti, tačiau ir menkas dalyvavimas, priimant sprendimus, bei dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, bet netaikomi mokytojams. Pastarųjų požymių raiška liudija tai, kad, siekiant keisti susidariusią situaciją, svarbu skatinti vaikus dalyvauti priimant įvairius sprendimus, taip prisidedant prie mokyklos saugumo politikos formavimo. Tokiu būdu tikėtina, kad vaikai jausis pilnaverčiai mokyklinės bendruomenės nariai. Be to, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad, esant daugybei nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę, skatinamas žemas savęs vertinimas.

Atliktas skalės „Vaikų smurtą mokykloje lemiantys veiksniai“ teiginių faktorizavimas (1 lentelė) yra prasmingas.

1 lentelė. *Vaikų smurtą mokykloje lemiančių veiksnių faktorinė analizė (N = 216)*

Faktorių grupės	Faktorinis svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)	KMO
Pirma grupė			0,63
Vaikystėje patirtas smurtas	0,827	17,1	
Patirtas pažeminimas, skriauda ar prievarta	0,822		
Antra grupė			
Buvimas smurto liudininku	0,865	17,0	
Nesutarimai su tėvais	0,790		
Žemas savęs vertinimas	0,610		
Trečia grupė			
Reikalavimas dėmesio ir pagarbos	0,883	15,4	
Siekimas lyderiauti	0,823		
Nevieningi mokytojų vertinimai (mylimi ir nemylimi mokiniai)	0,387		
Ketvirta grupė			
Daugybė nereikalingų nurodymų ir draudimų, varžančių vaikų laisvę	0,782	15,3	
Dauguma taisyklių ir susitarimų, kurie taikomi vaikams, netaikomi mokytojams	0,593		
Menkas vaikų dalyvavimas priimant sprendimus	0,572		

Redukuota 11 teiginių, kurie apibendrinti keturiomis faktorių grupėmis. Teiginių statistinis ryšys su faktorių grupėmis ir jų grupavimas viduje yra teoriškai prasmingas. Skalės *Kaiser-Meyer-Olkin* (KMO) koeficiento reikšmė 0,63. Tai liudija, kad

matrica faktorinei analizei tinkama. Faktorinių grupių aprašomoji galia (sklaida) svyruoja nuo 15,3% iki 17,1%. Šios procentinės išraiškos rodo, kad visos faktorinės grupės, kiekviena iš jų atskirai paaiškinanti ne mažiau kaip 10% sklaidos, t. y. 15,3%, 15,4%,

17,0% ir 17,1%, yra interpretuotinos. Taigi pateikti skalės rodikliai jos patikimumo ir faktorinio validumo metodologines normas tenkina pakankamai. Atsižvelgiant į tai, kad matuojami ne teoriškai apibrėžti konstruktai, o tiriamųjų (vaikų) nuomonės, galima teigti, kad skalė „Vaikų smurtą mokykloje lemiantys veiksniai“ leis nustatyti vaikų sampratų reikšmingumą.

1 lentelėje pateikti tyrimo duomenų faktorinės analizės rezultatai išryškino keturias vaikų smurtą lemiančių veiksnių grupes. **Pirmoji** jungia veiksnius, kurie *nusako patirtą smurtą / prievartą*. Tokia patirtis gali būti susijusi su smurtu / prievartos patyrimu vaikystėje apskritai (šeimoje, mokykloje ir pan.). Neatsitiktinai šioje faktorių grupėje didžiausią faktorinį svorį turi požymis „Vaikystėje patirtas smurtas“ (L = 0,827). **Antroji grupė** nusako *vaiko būseną* (nesutarimas su tėvais; buvimas smurto liudininku) tam tikroje situacijoje, kuri modeliuoja vaiko elgesį tikėtinu smurto situacijoje. Tokia vaiko būseną glaudžiai susijusi su žemu savęs vertinimu. Tačiau šioje faktorių grupėje labiausiai išreikštas veiksnys, lemiantis vaikų smurtą mokykloje, yra vaiko „Buvimas smurto liudininku“ (L = 0,865). **Trečiąją** faktorių grupę sieja teiginiai, kurie identifikuoja vaiko siekius būti pastebėtam. Didžiausią faktorinį svorį turi požymis „Reikalavimas dėmesio ir pagarbos“ (L = 0,883). **Ketvirtoji** faktorių grupė liudija tai, kad *mokyklinėje aplinkoje esama itin daug formalizmo*, kuris pasireiškia nereikalingais nurodymais, taisyklėmis ir susitarimais. Pastarasis požymis turi didžiausią faktorinį svorį (L = 0,782). Be to, akcentuotina ir tai, kad vaikų patirties reprezentacijose ryškus ne tik nepasitenkinimas formalizmu, bet ir nelygiavertišku taisyklių ir susitarimų taikymu vaikams ir pedagogams bei menku vaikų įtraukimu į sprendimų priėmimo procesus.

2 lentelė. **Pagrindinių vaikų smurto mokykloje priežasčių faktorinė analizė (N = 216)**

Faktorių grupės	Faktorinis svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)	KMO	
Pirma grupė				
Esu silpnesnis už kitus	0,910	35,6	0,84	
Blogai mokausi	0,767			
Neturiu draugų	0,681			
Išsiskiriu iš kitų	0,652			
Antra grupė				
Man pavydi	0,889	35,5		
Esu mokytojo(-os) numylėtinis(-ė)	0,813			
Gerai mokausi	0,736			

Redukuoti 7 teiginiai, kurie apibendrinti dviem faktorių grupėmis. Teiginių statistinis ryšys su faktorių grupėmis ir jų grupavimas viduje yra teoriškai prasmingas. Skalės *Kaiser-Meyer-Olkin*

Vaikų smurtą mokykloje lemiančios priežastys. Siekiant išsiaiškinti vaikų smurtą mokykloje lemiančias priežastis, respondentai jas ne tik identifikavo, bet ir nurodė jų raiškos dažnumą. Vaikų smurto mokykloje priežastys buvo įvardytos šiais, jas detalizuojančiais, **požymiais**: „Išsiskiriu iš kitų“, „Neturiu draugų“, „Esu silpnesnis už kitus“, „Gerai mokausi“, „Blogai mokausi“, „Man pavydi“, „Esu mokytojo(-os) numylėtinis(-ė)“.

Atlikta vaikų smurto mokykloje veiksnius apibūdinančių požymių koreliacinė analizė leido išskirti dvejopą (*stiprų* ir *vidutinį*) statistinio ryšio tarp požymių stiprumą. **Stiprus ryšys** išryškėjo tarp šių požymių: „Esu mokytojo(-os) numylėtinis(-ė)“ ir „Man pavydi“ (0,702); „Blogai mokausi“ ir „Esu silpnesnis už kitus“ (0,649); „Esu silpnesnis už kitus“ ir „Išsiskiriu iš kitų“ (0,600). **Vidutinis ryšys** nustatytas tarp požymių: „Man pavydi“ ir „Gerai mokausi“ (0,577); „Blogai mokausi“ ir „Neturiu draugų“ (0,554); „Blogai mokausi“ ir „Išsiskiriu iš kitų“ (0,534).

Koreliacinės tyrimo duomenų analizės rezultatai liudija, kad viena esminių vaikų smurto mokykloje priežasčių yra pavydo jausmas, kuris susijęs su vaiko išskirtiniu statusu šioje aplinkoje, bendramžių atžvilgiu (*mokytojo(-os) numylėtinis(-ė)*). Tačiau vaikų patirties reprezentacijose nemažiau reikšminga smurtavimo mokykloje priežasčių yra netolerancija vaikams, kurie turi akademinį (blogai ar gerai mokosi), socialinių (išsiskiria iš kitų ar neturi draugų) bei fizinių (silpnesni už kitus) trūkumų. Remiantis socialinio išmokymo teorija, pagal kurią vaikas naujų žinių, įgūdžių įgyja pažindamas aplinką, kitų veiklą, galima teigti, kad vaikai smurtinio elgesio išmoka stebėdami artimiausias aplinkas, tokias kaip šeima bei mokyklą.

Atliktas skalės „Vaikų smurtą mokykloje lemiančios priežastys“ teiginių faktorizavimas (2 lentelė) yra prasmingas.

(KMO) koeficiento reikšmė yra 0,84. Tai liudija, kad matrica faktorinei analizei tinkama. Faktorių grupių aprašomoji galia (sklaida) svyruoja nuo 35,5% iki 35,6%. Šios procentinės išraiškos rodo, kad visos

faktorinės grupės, kiekviena iš jų atskirai paaiškinanti ne mažiau kaip 10% sklaidos, t. y. 35,5% ir 35,6%, yra interpretuotinos. Taigi pateikti skalės rodikliai jos patikimumo ir faktorinio validumo metodologines normas tenkina pakankamai. Atsižvelgiant į tai, kad matuojami ne teoriškai apibrėžti konstruktai, o tiriamųjų (vaikų) nuomonės, galima teigti, kad skalė „*Vaikų smurtą mokykloje lemiančios priežastys*“ leis nustatyti vaikų sampratų reikšmingumą.

2 lentelėje pateikti tyrimo duomenų faktorinės analizės rezultatai išryškino dvi vaikų smurtą lemiančių priežasčių grupes. **Pirmoji** faktorių **grupė** liudija, kad vaikų patirties reprezentacijose dėl smurto mokykloje priežasčių *ryškus savęs suvokimas, identifikuojant neigiamus bruožus, kurie komplikuoja vaiko socialinę padėtį grupėje*. Tai lemia, kad vaikas išgyvena frustracijas, kurių nekompensuojant didėja agresyvumas ir polinkis į smurtinius veiksmus. Didžiausią faktorinį svorį šiame kontekste turi požymis „*Esu silpnas už kitus*“ (L = 0,910). Kitokių požirių į smurto mokykloje priežastis atskleidžia **antroji** faktorinė **grupė**, kuri atskleidžia, kad ne tik savęs suvokimas, identifikuojant neigiamus bruožus, tačiau ir *socialinis vaiko išskirtinumas, susijęs su pavydu, buvimu mokytojo(-os) numylėtiniu(-e) bei geru mokymusi, skatina smurtinius vaikų veiksmus*. Antroje grupėje didžiausias faktorinis svoris tenka požymiui „*Man pavydi*“ (L = 0,889).

Vaikų smurtavimo mokykloje pasekmės. Siekiant išsiaiškinti vaikų smurtavimo mokykloje pasekmes, respondentai jas ne tik identifikavo, bet ir nurodė jų raiškos dažnumą. Vaikų smurtavimo mokykloje pasekmės buvo išreikštos šiais, jas detalizuojančiais **požymiais**: „*Elgiuosi taip pat*“, „*Susitaikau su nemaloniais kitų veiksmais*“, „*Pasakau mokytojams*“, „*Pasakau tėvams*“, „*Vengiu lankyti mokyklą*“, „*Būnu liūdnas*“, „*Jaučiuosi bejėgis*“, „*Jaučiuosi pažemintas*“, „*Jaučiuosi nusivylęs*“, „*Jaučiu pyktį*“.

3 lentelė. *Vaikų smurtavimo pasekmių faktorinė analizė (N = 216)*

Faktorių grupės	Faktorinis svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)	KMO	
Pirma grupė				
Jaučiuosi pažemintas	0,852	33,1	0,80	
Jaučiuosi nusivylęs	0,810			
Negaliu susikaupti	0,792			
Jaučiuosi atstumtas	0,790			
Būnu liūdnas	0,790			
Jaučiuosi bejėgis	0,689			
Blogiau mokausi	0,587			
Jaučiu pyktį	0,555			
Antra grupė				
Pasakau tėvams	0,766	13,8		
Pasakau mokytojams	0,724			
Trečia grupė				
Elgiuosi taip pat	0,685	11,3		
Susitaikau su nemaloniais kitų veiksmais	0,484			
Ketvirta grupė				
Vengiu lankyti mokyklą	0,607	9,6		

„*Jaučiuosi atstumtas*“, „*Negaliu susikaupti*“, „*Blogiau mokausi*“.

Atlikta vaikų smurto mokykloje veiksnus apibūdinančių požymių koreliacinė analizė leido išskirti trejopą (*stiprų, vidutinį ir silpną*) statistinio ryšio tarp požymių stiprumą. **Stiprus ryšys** nustatytas tarp šių požymių: „*Jaučiuosi pažemintas*“ ir „*Jaučiuosi nusivylęs*“ (0,688); „*Jaučiuosi atstumtas*“ ir „*Negaliu susikaupti*“ (0,684); „*Negaliu susikaupti*“ ir „*Blogiau mokausi*“ (0,627); „*Pasakau tėvams*“ ir „*Pasakau mokytojams*“ (0,650); „*Būnu liūdnas*“ ir „*Jaučiuosi nusivylęs*“ (0,605); „*Jaučiuosi bejėgis*“ ir „*Jaučiuosi nusivylęs*“ (0,608). **Vidutinis ryšys** būdingas tokioms požymių grupėms: „*Būnu liūdnas*“ ir „*Jaučiuosi bejėgis*“ (0,538); „*Būnu liūdnas*“ ir „*Jaučiuosi pažemintas*“ (0,588); „*Jaučiuosi bejėgis*“ ir „*Jaučiuosi pažemintas*“ (0,555); „*Jaučiuosi pažemintas*“ ir „*Jaučiuosi atstumtas*“ (0,582); „*Negaliu susikaupti*“ ir „*Jaučiuosi pažemintas*“ (0,546); „*Blogiau mokausi*“ ir „*Jaučiuosi atstumtas*“ (0,532). **Silpnas ryšys** (arba jo nėra) nustatytas tarp požymių: „*Jaučiu pyktį*“ ir „*Elgiuosi taip pat*“ (0,007); „*Jaučiuosi nusivylęs*“ ir „*Elgiuosi taip pat*“ (0,026); „*Pasakau tėvams*“ ir „*Elgiuosi taip pat*“ (-0,072); „*Susitaikau su nemaloniais kitų veiksmais*“ ir „*Elgiuosi taip pat*“ (-0,022).

Koreliacinės tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidžia, kad stipriausiai vaikų patirties reprezentacijose yra išreikšta pasekmė, kuri pasireiškia pasitikėjimo stoka, menku savo tapatumo suvokimu bei nesėkmėmis moksle. Tačiau taip pat nemažiau svarbus kontaktavimas su kitais asmenimis (tėvais bei mokytojais), juos informuojant apie konkrečius smurtinius veiksmus.

Atliktas skalės „*Vaikų smurto mokykloje pasekmės*“ teiginių faktorizavimas (3 lentelė) yra prasmingas.

Redukuota 13 teiginių, kurie apibendrinti keturiomis faktorių grupėmis. Teiginių statistinis ryšys su faktorių grupėmis ir jų grupavimas viduje yra teoriškai prasmingas. Skalės *Kaiser-Meyer-Olkin* (KMO) koeficiento reikšmė yra 0,80. Tai liudija, kad matrica faktorinei analizei tinkama. Faktorių grupių aprašomoji galia (sklaida) svyruoja nuo 9,6% iki 33,1%. Šios procentinės išraiškos rodo, kad visos faktorinės grupės, kiekviena iš jų atskirai paaiškinanti ne mažiau kaip 10% sklaidos (išskyrus ketvirtąją grupę), t. y. 11,3%, 13,8% ir 33,1%, yra interpretuotinos. Taigi pateikti skalės rodikliai jos patikimumo ir faktorinio validumo metodologines normas tenkina pakankamai. Atsižvelgiant į tai, kad matuojami ne teoriškai apibrėžti konstruktai, o tiriamųjų (vaikų) nuomonės, galima teigti, kad skalė „*Vaikų smurto mokykloje pasekmės*“ leis nustatyti vaikų sampratų reikšmingumą.

3 lentelėje pateikti tyrimo duomenų faktorinės analizės rezultatai išryškino keturias vaikų smurto mokykloje pasekmių grupes. **Pirmoji** faktorių grupė atskleidžia, kad vaikų patirties reprezentacijose dėl smurto mokykloje pasekmių ryškus *negatyvizmas*, *susijęs su vaikui nemaloniais jausmais* (*nusivylimu, pykčiu, bejėgiškumu ir kt.*) bei *išgyvenimais* (*pažeminimu, negalėjimu susikaupti, atstūmimu ir kt.*). Didžiausią faktorinį svorį šioje grupėje turi požymis „*Jaučiuosi pažemintas*“ ($L = 0,852$). **Antroji** grupė liudija, kad patyrę smurtą vaikai nesiekia nuslėpti smurtavimo fakto, atvirksčiai, stengiasi tai paviešinti pranešdami mokytojams bei tėvams. Pastarasis požymis („*Pasakau tėvams*“) antroje faktorinėje grupėje išreikštas stipriausiai ($L = 0,766$). **Trečioji** ir **ketvirtoji** faktorių grupės sujungia požymius, kurie nulemia vaiko elgesį, patyrus smurtą. Minėtose grupėse išreikšti du skirtingi poliai, kurių vienas liudija apie atsakomąją reakciją į smurtinius veiksmus „čia ir dabar“ („*Elgiuosi taip pat*“). Tokia reakcija turi didesnę faktorinį svorį ($L = 0,685$). Kitas polis atskleidžia, kad vaikai, nors ir rečiau, tačiau yra linkę „*Susitaikyti su nemaloniais veiksmais*“ arba „*Vengia lankyti mokyklą*“. Šiose faktorių grupėse išreikštos vaikų smurto mokykloje pasekmės leidžia teigti, kad vaikai dažnai tampa bejėgiai. Bejėgiškumas susijęs su sistemingai patiriamu smurtu, kai vaikas jaučiasi negalįs pakeisti esamos situacijos, nebesiima veiksmų apsiginti, nieško pagalbos. Tokiu būdu bejėgiškumas palaipsniui tampa išmoktu, dėl to vaikui sunku pasitikėti savimi ir kitais, įtikinti keisti susidariusią situaciją.

Išvados

1. Vaikų, t. y. socialiai jautriausios visuomenės grupės, smurtas įsitvirtina kaip kasdienis reiškinys, žeidžiantis psichologinę vaiko gerovę ir

keliantis ilgalaikės asmenybės raidą ardančias pasekmes. Šio reiškinio prevencijai nepakanka sukurti reikiama teisinę bazę. Būtina vykdyti sistemingą visuomenės švietimą, kryptingą auklėjamąjį darbą ugdymo institucijose. Šiame kontekste ypatingas vaidmuo tenka mokyklai, kurioje nuolat daugėja vaikų smurtavimo atvejų. Mokykla privalo kurti ir vykdyti saugumo politiką: veikti kompleksiskai, pasitelkti įvairias tarnybas, rengti prevencines programas ir jas vykdyti įtraukiant visus mokyklos bendruomenės narius, o svarbiausia – pačius vaikus.

2. Vaikų smurtą mokykloje dažniausiai lemia vaikystėje patirtas smurtas bei buvimas smurto liudininku. Šie *veiksniai* labai reikšmingi modeliuojant vaiko elgesį tikėtino smurto situacijoje. Be to, vaikų patirties reprezentacijose ryškios smurtinio elgesio sąsajos su patirtu pažeminimu, skriauda ar prievarta, žemu savęs vertinimu ar siekiu lyderiauti, būti pastebėtam ir gerbiamam, menku dalyvavimu, priimant sprendimus. Akivaizdžios sąsajos su taisyklėmis ir susitarimais, kurie privalomi vaikams, bet netaikomi mokytojams.
3. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad viena esminių vaikų smurto mokykloje *priežasčių* yra pavydo jausmas, susijęs su vaiko išskirtiniu statusu mokyklinėje aplinkoje, bendraamžių atžvilgiu. Be to, vaikų patirties reprezentacijose gana reikšminga smurtavimo mokykloje *priežastis* – netolerancija vaikams, turintiems akademiinių (blogai mokosi), socialinių (išsiskiria iš kitų ar neturi draugų) bei fizinių (silpnėsi už kitus) trūkumų. Vaikas, suvokdamas šiuos trūkumus, dažnai linkęs juos kompensuoti agresija ir smurtiniais veiksmais.
4. Vaikų patirties reprezentacijose ryški vaikų smurto mokykloje *pasekmė* yra pasitikėjimo stoka, pasireiškianti menku savo tapatumo suvokimu bei nesėkmėmis moksle. Čia tampa akivaizdus vaikui nemalonių jausmų (*nusivylimu, pykčiu, bejėgiškumu ir kt.*) bei išgyvenimų (*pažeminimu, negalėjimu susikaupti, atstūmimu ir kt.*) kontekstas. Be to, labai svarbu, kad vaikai neslepia patyrę smurtą, o atvirksčiai stengiasi tai paviešinti pranešdami mokytojams bei tėvams. Tačiau empirinio tyrimo duomenys taip pat parodė, kad galima ir kitokia, nors ir rečiau pasitaikanti, vaikų reakcija į smurtą – stengiamasi atsakyti tuo pačiu arba susitaikyti su nemaloniais veiksmais, vengti lankyti mokyklą.

Literatūra

1. Aries Ph., 1973, *Centuries of childhood*. Harmondsworth.
2. Bandura A., 1997, *Self-efficacy: The exercise of con-*

- trol. New York: Freeman.
3. Berger L. P., Luckmann T. 1999, *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
 4. Blažys V., 1999, Seksualinė prievarta ir vaiko raida. *Socialinis ugdymas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas Socialinės komunikacijos institutas.
 5. Bourdieu P., Passeron J. C., 1997, *Reproduction in Education, Society and Culture*. London.
 6. Blažys V., 2001, *Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą*. Vilnius. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
 7. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N., 2001, *Drauge su vaiku*. Vilnius: Efrata.
 8. Chapman G., Campbell R., 2001, *5 vaikų meilės kalbos*. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
 9. Čekavičius V., Murauskas G., 2002, *Statistika ir jos taikymai*. D. 2. Vilnius: TEV.
 10. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V., 2000, *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra.
 11. Giddens A., 2005, *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
 12. Justickis V., 2001, *Kriminologija*. I dalis. Vilnius: VDU.
 13. Kairienė B., 2002, Jaunuolių, patyrusių tėvų agresija, psichosocialinė raida ir pedagoginės korekcijos galimybės. *Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07S)*. Vilnius: LKKA.
 14. Kohlberg L., 1984, *Essays on Moral Development*. Cambridge: Harper&Row Press.
 15. Kurienė A., Pivorienė R. V., 2000, *Būkime atidūs – vaikų ištiko bėda*. Vilnius: Amiga.
 16. Leliūgienė I., 2002, *Žmogus ir socialinė aplinka*. Vilnius.
 17. Magomedovas A., Kasperavičiūtė E., Karmaza E. (Sud.), 2004, *Metodinės rekomendacijos. Mokyklos saugumo politikos formavimas įtraukiant moksleivius*. Vilnius: VĮ „Vaiko namas“.
 18. Margolin G., 2000, *The Effects of Family and Community Violence on Children. Annual Review of Psychology*. University of Southern California. Los Angeles.
 19. Miškinis K., 2003, *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
 20. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., 2006, *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: UAB Multiplex.
 21. Rigby K., 2000, *Bullying in the schools*. Torinto.
 22. Reich K., 1996, *Systemisch konstruktivistische. Pädagogik*. Neuwied: Lutherhand.
 23. Rumpf J., 2004, *Rėkia, pešasi, viską gadina: kaip elgtis su agresyviais vaikais*. Kaunas: Šviesa.
 24. Rupšienė L., 2001, *Smurtas prieš vaiką šeimoje ir visuomenėje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
 25. Sakalauskas V., 1999, *Statistika su statistika*. Vilnius: Margi raštai.
 26. Sruoga V., Jakubkaitė B., 2001, *Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus*. Vilnius: Dizaino propaganda.
 27. Suslavičius A., 1995, *Socialinė psichologija*. Kaunas: Šviesa.
 28. Sutton C., 1999, *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
 29. Šikaitė V., 1998, *Tikra knygelė apie skriaudą*. II d. (vaikams). Vilnius: Folium.
 30. Šliogeris A., 1994, Sudužusio pasaulio vaikai. *Mokykla*. Nr. 2. P. 1–8. Vilnius: Pradai.
 31. Uzdila J. V., 2001, *Lietuvių šeimotyra*. Vilnius.
 32. Valickas G., 1997, *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
 33. Žukauskienė R., 1997, Agresyvaus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija*. T. 17. Vilnius.
 34. Žukauskienė R., Ignatavičienė S., 1999, *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
 35. Бэрон Р., Ричардсон Д., 2000, *Агресия: определение и основные теории*. Москва.
 36. Макурова М. В., 2002, *Методика и технология работы социального педагога*. Москва.
 37. Меньшикова Е. С., 1993, Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия. *Психологический журнал*. Т. 14. Москва.
 38. Зиновьева Н. О., Михайлова Н. Ф., 2003, *Психология и психотерапия насилия*. Москва.

THE CAUSES AND EFFECTS OF CHILDREN'S VIOLENCE IN THE SCHOOL SETTING (REPRESENTATIONS OF CHILDREN'S EXPERIENCES)

Aida Plaušnaitienė, Erika Masiliauskienė

Summary

In dealing with school-related violence, complex and coordinated activities of various support services, oriented towards the measures of violence prevention and support for victims, are necessary. Violence prevention and control programs have to be developed at schools; their implementation should involve partnering of the school community: educators, school administration, a psychologist, a social worker, parents and children themselves. Therefore it is important to identify how children perceive the situation in their school setting in general, how they represent violence at school and whether they are willing to participate in its prevention. The results of the empirical research have showed that children's violence at school is conditioned (in a broader sense) by violence incidents experienced in childhood (in the family and at school) and being a witness of a violence incident. A feeling of jealousy has been identified as one of the main causes of

children's violence at school; it is related to a special status of a child in the school setting and peer relations. Furthermore, another cause of violence at school (and not less important one), as identified in the representations of children's experiences, is lack of tolerance towards disadvantaged children: academically (high or low academic performance), socially (otherness or no friends) and physically (being weaker than others).

Lack of self-confidence, evidenced by a child's poor self-identification and academic failure, has been identified as a strong *effect* of school violence in the representations of children's experiences. There the context of a child's negative feelings (frustration, anger, helplessness, etc.) and experiences (humiliation, inability to concentrate, alienation, etc.) has become evident.

Keywords: children, school violence, causes, effects.

VAIKŲ SMURTO MOKYKLOJE PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS (VAIKŲ PATIRTIES REPREZENTACIJOS)

Aida Plaušinitienė, Erika Masiliauskienė

Santrauka

Vaikų smurto mokykloje problemai spręsti reikalinga kompleksinė, koordinuota įvairių tarnybų veikla, kuri būtų orientuota į smurto prevenciją ir pagalbos nukentėjusiems vaikams teikimą. Mokykloje turi būti sudarytos smurto prevencijos ir kontrolės programos, į kurių vykdymą būtų įtraukiama visa mokyklos bendruomenė: pedagogai, mokyklos administracija, psichologas, socialinis darbuotojas, tėvai bei patys vaikai. Šiame kontekste formuluojamas **tyrimo tikslas** – ištirti vaikų patirties reprezentacijas vaikų smurto mokykloje priežasčių ir pasekmių raiškai.

Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų smurtą mokykloje dažniausiai lemia (plačiaja prasme) vaikystėje patirtas smurtas (faktorinis svoris (L) = 0,827) (šeimoje bei mokykloje) bei buvimas smurto liudininku (faktorinis svoris (L) = 0,865). Kaip viena esminių vaikų smurto mokykloje *priežasčių* įvardijamas pavydo jausmas (koreliacijos reikšmė = 0,702), susijęs su vaiko išskirtiniu statusu mokyklinėje aplinkoje, bendraamžiu atžvilgiu. Be to, vaikų patirties reprezentacijose reikšminga smurtavimo mokykloje priežastis yra netolerancija vaikams, kurie turi akademinį (blogai), socialinių (išsiskiria iš kitų ar neturi draugų) bei fizinių (silpnėsi už kitus) trūkumų.

Vaikų patirties reprezentacijose ryški vaikų smurto mokykloje *pasekmė* – pasitikėjimo stoka, kuri pasireiškia menku savo tapatumo suvokimu bei nesėkmėmis moksle. Čia tampa akivaizdus vaikui nemalonių jausmų (nusivylimo, pykčio, bejėgiškumo ir kt.) bei išgyvenimų (pažeminimo, negalėjimo susikaupti, atstūmimo ir kt.) kontekstas.

Tyrimo rezultatai *reikšmingi ugdymo praktikai* tuo, kad kuria *naujas žinias* apie vaikų smurto mokykloje, kaip šiuolaikinio socialinio reiškinių, priežastis ir pasekmes. Remiantis šiomis žiniomis, ugdytojai gali numatyti edukacinės prevencijos prielaidas, kurios padėtų efektyviau spręsti smurto problemą, vykdyti ir kurti prevencines programas, pritaikytas realizuoti įvairiose švietimo sistemos grandyse.

Prasminiai žodžiai: vaikai, smurtas mokykloje, priežastys, pasekmės.

Įteikta 2009-04-27